

СТАТТІ

УДК 11/122:159.923.2]:141.30/.31](450)«12»
DOI: <http://doi.org/10.30970/vps.2026.3301.01>

ПРОБЛЕМА ОСОБИСТОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ІНДИВІДУАЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ІСНУВАННЯМ (ESSE) У ФІЛОСОФІЇ ТОМИ АКВІНСЬКОГО

Марта Дмитрів

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра історії філософії
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна
e-mail: dmytriv.martha@gmail.com
ORCID ID 0009-0004-2741-3355*

У статті досліджено проблему особистої ідентичності з огляду на визначення й взаємозв'язок ідентичності (*identitas*), індивідуації (*individuatio*) та акту існування (*esse*) у філософії Томи Аквінського. У широкому сенсі проблема особистої ідентичності стосується пошуку принципів або критеріїв, згідно з якими особа зберігає свою самототожність всупереч внутрішнім чи зовнішнім змінам. На теоретичному рівні такий запит може припускати взаємозалежність між індивідуальністю (бути індивідом) та ідентичністю (бути тим самим індивідом). У процесі аналізу першоджерел викладено основне визначення нумеричної ідентичності як збереження сутнісних принципів субстанції – матерії та форми. Окремі філософські аргументи Аквіната свідчать про те, що ідентичність та індивідуація особи так чи інакше пов'язані саме з існуванням її душі. Виявлено, що у контексті поставленої проблеми роль душі є більш вагомою: через продовження існування індивідуальної душі особа залишається ідентичною після тілесної смерті й при воскресінні. Окреслено головні смислові відтінки поняття «індивідуація» та специфіку його вживання у першоджерелах, де цей термін водночас указує і на одиничність деякої істоти, і на її відмінність від інших суущих. Окремо увагу приділено питанню про те, чому переважно принципом індивідуації називається саме визначена матерія, і чому такий принцип не є універсальним для різних видів субстанцій. Розглянуто можливі інтерпретації щодо відношення ідентичності та індивідуації, на основі чого зроблено висновок, що обидва принципи можуть належати одному компоненту субстанції. Гіпотетично таким компонентом може бути навіть сам акт існування. На такий підставі критично проаналізовані ті дослідницькі інтерпретації, у яких вищезгадані принципи розглядаються у зв'язку з існуванням (*esse*) чи «способом існування» (*modus essendi*). У результаті встановлено як моменти неузгодженості, так і точки перетину зазначених тлумачень.

Ключові слова: Тома Аквінський, особиста ідентичність, самототожність, індивідуація, душа, існування, гілеморфізм, метафізика.

Вступ

У схоластичній філософії тема ідентичності та індивідуації була передусім пов'язана з проблемами теологічного характеру. Питання про критерії особистої ідентичності людини постало ще з самих початків християнського богослів'я, адже доктрина тілесного воскресіння потребувала обґрунтування того, як особа може залишитися самототожною після роз'єднання душі й тіла. Зрозуміло, що гіломорфічне тлумачення людини як єдності душі й тіла лише ускладнювало пошуки єдиного критерію й породжувало питання на кшталт «як воскресле тіло людини може залишитися нумерично тим самим, якщо воно було знищене після смерті?» або «чи може відокремлена від тіла душа вважатися тією самою особою?». Звідси виникала потреба пошуків чіткого принципу ідентичності – тобто причини, завдяки якій особа залишається самототожною.

У такому контексті поставало питання не тільки про ідентичність людини до і після воскресіння, але й про її індивідуальність. Річ у тім, що деякі мислителі, серед яких був і Тома Аквінський, пов'язували процес індивідуації субстанції з матеріальним втіленням форми, у результаті якого й виникає єдина й конкретна істота – індивід. А це, зі свого боку, потребувало пояснення того, як душа (форма) може залишатися індивідуальною після смерті, тобто після свого роз'єднання з матеріальним тілом. Якби душа втратила свою індивідуальність після втрати тіла, важко уявити, як вона при цьому могла б залишатися самототожною. Науковці, що займаються інтелектуальною спадщиною Аквіната, по цей час сперечаються про те, чи справді особа – на думку філософа, – може пережити розділення душі й тіла, а відтак – чи зберігає вона свою ідентичність та індивідуальність між моментом тілесної смерті та воскресіння [Pasnau, 2024].

Треба також звернути увагу, що метафізичні погляди Томи Аквінського передбачають не лише гіломорфічний поділ компонентів субстанції (форми й матерії), а ще й розмежування сутності (*essentia*) та існування (*esse*). Деякі висловлювання схоласта (наприклад, у «Дискусійних питаннях про душу») дають підстави вважати, що для ідентичності та індивідуації осіб значущим є не тільки формальний та матеріальний чинник, але й сам акт існування душі. На цьому підґрунті постає ціла низка інтерпретацій, у яких зазначені принципи розглянуто у зв'язку з існуванням чи «способом існування» (*modus existendi*) [Gracia, 1979; Owens, 1994; Dewan, 1999; White, 2022].

Показово, що питання подібного роду зовсім не зникли з обріїв метафізики, хоч сьогодні їхній контекст, очевидно, відрізняється. Уже в Новий час проблема особистої ідентичності значно відійшла від контексту богословських дискусій. Наприклад, концепція Дж. Локка порушує питання про те, як людина, перебуваючи у різних умовах простору й часу, сприймає себе як одну й ту саму особу [Gordon-Roth, 2025]. Звісно, що запит залишається приблизно тим самим, що й раніше: пошук причин або критеріїв, що пояснили б самототожність особи попри усі зміни, що з нею відбуваються. Тож навіть сучасних аналітичних філософів, що займаються темою особистої ідентичності, цікавить властиво те саме, що цікавило схоластів й теологів: як особа залишається

самототожною попри зміни – просторові, часові, фізичні тощо. Хіба що нині замість есхатологічних сюжетів про розділення душі з тілом чи тілесне воскресіння, філософів цікавлять мисленеві експерименти про розділення мозку та свідомості, реплікацію, телетранспортацію тощо.

Сьогодні значна частка західних дослідників є прихильниками психологічного редукціонізму, коли особисту ідентичність зводять до неперервності ментальних станів, пам'яті чи ще чогось [Olsen, 2024]. Зовсім небагато авторів пов'язують ідентичність з існуванням душі чи власне самим актом існування, хоча трапляються й винятки. Скажімо, порівняно співзвучною до ідей Томи Аквінського є концепція Р. Свінберна, що визначає особисту ідентичність як продовження або безперервність існування душі [Swinburne, 1984, р. 49]. Отож, інтерпретації, що будуть розглянуті в цій роботі, можуть стати корисним джерелом для розвитку окремих версій нонредукційного підходу, що в дискурсі сучасної філософії представлені недостатньо.

Метою статті є реконструкція поглядів Томи Аквінського щодо проблеми особистої ідентичності у взаємозв'язку з індивідуацією та актом існування. Поставлену мету буде реалізовано на підставі аналізу першоджерел, а також критичного розгляду інтерпретацій згаданого взаємозв'язку в історико-філософських дослідженнях.

Визначення ідентичності та її причин

Поняття ідентичність у широкому сенсі може мати два значення. Якісна ідентичність вказує на наявність однакових якостей, тому такий вид ідентичності може існувати і між двома об'єктами (об'єкт «х» та «у» мають однакові якості; або об'єкт «х» має деякі ті самі якості у різні моменти часу). Тоді як нумеричною ідентичністю називають абсолютну самототожність, яка може існувати лише у відношенні речі до себе самої [Noonan & Curtis, 2022]. Наприклад, якості деякого об'єкта «х» можуть змінюватися протягом часу, але нумерично він залишається тією самою одиницею. У контексті особистої ідентичності здебільшого йдеться саме про друге: здатність особи залишатися чисельно одним і тим самим індивідом, незважаючи на зміну якостей, станів тощо.

Дещо про визначення нумеричної ідентичності можна знайти й у працях самого Аквіната. Так, у творі «Про принципи природи» (*De principiis naturae*) філософ практично повторює визначення Боеція, стверджуючи, що дещо може бути тим самим за родом, видом і за числом (нумерично), додаючи ще й тотожність за аналогією [Thomas Aquinas, 1951, С6.6; С4.4.8]. І в Боеція, і в Томи Аквінського знаходимо подібні приклади щодо нумеричної тотожності: Тулій – той самий, що й Цицерон, бо він один за числом (*De Trinitate*, I.2–I.3) [Boethius, 2004]; одне й те саме – Сократ і «той чоловік» із вказанням на Сократа [Thomas Aquinas, 1951, С6.6]. Можна зауважити, що у таких прикладах під нумеричною або числовою ідентичністю йдеться не стільки про внутрішню самототожність істоти, скільки про те, що різні імена можуть асоціюватися з одним і тим самим індивідом. Відомо, що у контексті питання Трійці Аквінат все ж розділяв тотожність речі та поняття (*identitas secundum rem et rationem*) й тотожність самої речі (*identitas secundum rem*) [Tuggy, 2025].

Проте стосовно матеріальних субстанцій на такому розрізненні не наголошується, адже у інших творах «бути тим самим за числом» вживається і в контексті переживання фізичних змін, таких як тілесна смерть, хоча спершу приведений приклад стосувався саме тотожності речі та поняття.

О. Саковська, говорячи про самототожність (*identitas*) у зв'язку з ученням Томи Аквінського про індивідуацію, визначає її як «перебування субстанції самою собою незалежно від часу та акцидентальних змін». Дослідниця акцентує на тому, що для збереження ідентичності необхідне збереження сутнісних властивостей цієї речі: «Сократ не перестає бути Сократом попри поступове старіння та набування нових навичок» [Саковська, 2014, с. 18]. Здається, не буде помилкою зазначити, що незмінність сутнісних ознак свідчить про незмінність самих сутнісних принципів цієї істоти – і, як буде з'ясовано далі, саме так ідентичність визначає сам Аквінат.

Говорячи про ідентичність саме як про внутрішній метафізичний принцип самої речі, істоти чи особи, варто було б звернутися до тих фрагментів праць Томи Аквінського, де йдеться якраз про богословське питання воскресіння людини після смерті [Thomas Aquinas, 1996, XI, Q6]. У цьому контексті Аквінат стверджує: аби дещо було тим самим за числом (*idem numero*), необхідна тотожність сутнісних принципів (*principiorum essentialium*); а звідси, якщо будь-який із сутнісних принципів у окремій речі змінюється, то й сама ідентичність необхідно змінюється [Thomas Aquinas, 1996, XI, Q6.A1.C].

Отож збереження нумеричної ідентичності (ідентичності «за числом») залежить від збереження сутнісних принципів. У випадку індивідуальних та матеріальних субстанцій, до яких належать людські особи, такими сутнісними принципами є форма і матерія, або відповідно – душа та тіло. На цій підставі зроблено висновок, що оскільки обидва сутнісні принципи (душа й тіло) зберігаються після воскресіння, тоді треба вважати, що тіла людей воскреснуть як нумерично ті самі [Thomas Aquinas, 1996, XI, Q6.A1.C].

А оскільки субстанційна форма людини (душа) не розкладається після смерті, то навіть якщо внаслідок смерті тіло руйнується, завдяки збереженню форми воно залишиться тим самим [Thomas Aquinas, 1996, XI, Q6.A1.Rep3]. Уже на цьому прикладі ми можемо пересвідчитися в тому, що душа має виняткове значення не лише для збереження ідентичності людини як цілого, але навіть для ідентичності тіла. Однак наразі треба зосередитися на тому, що саме збереження *сутнісних принципів* Аквінат називає головним критерієм і причиною нумеричної ідентичності. Відповідно, для людини причиною особистої ідентичності мало б бути збереження обох її сутнісних принципів – душі й тіла. На такій підставі можна ще й логічно припустити, що принцип ідентичності мусить бути різним у різних видів істот та субстанцій, оскільки сутнісні принципи будуть різними, наприклад, у матеріальних субстанцій (сутність яких передбачає поєднання форми, матерії та акту існування) чи нематеріальних (сутність яких – лише форма у поєднанні з актом існування).

Однак тут ми зіштовхуємося з першим суперечливим моментом, адже в інших випадках слова Аквіната вказують на те, що для збереження

ідентичності має бути достатньо лише одного сутнісного принципу – душі. Зокрема, у «Дискусійних питаннях про душу» Аквінат присвячує чимало уваги тому, як душа може бути одночасно і поєднаною з тілом, і самостійною [Aquinas, 1949, Q1]. Хоча людина як ціле є поєднанням душі й тіла, і хоча вони поєднані у спільному акті існування, та все ж, як підкреслює Тома Аквінський, саме душа надає акт існування тілу, отримуючи цей акт від Бога: «душа отримує свій акт існування від Бога (...) й існує в тілі, як у матерії, проте акт існування душі не припиняється, коли тіло гине» [Thomas Aquinas, 1949, Q1. Rep2]; а також «той самий акт існування, що належить душі, душа надає тілу, так що для всього композиту існує один акт існування» [Thomas Aquinas, 1949, Q1. Rep1]; позаяк «тіло бере участь в акті існування душі, але не так досконалим, як сама душа» [Thomas Aquinas, 1949, Q1. Rep17].

Звідси акт існування особи як цілого не може припинитися тоді, коли ця особа втратить один зі своїх сутнісних компонентів – тіло. Якщо ж акт існування продовжується, і особа «виживає» після втрати тіла, то треба зробити висновок, що при цьому зберігається і її нумерична ідентичність, тобто що виживає «та сама» особа, а не якась інша.

Окрім того, аргумент щодо самостійності душі посилюється ще й тим, що окрім акту існування, душа за своєю інтелектуальною природою здатна трансцендувати матеріальне: «отримувати нематеріальне знання з матеріальних речей»; а звідси: «оскільки людська душа має здатність виходити за межі матеріального порядку, її існування виходить за межі тіла і не залежить від нього» [Thomas Aquinas, 1949, Q1. C.8].

Як зазначає Р. Паснау, коментатори розділилися у тому, як усе-таки треба узгоджувати позицію філософа щодо цього: одна група схильна вважати, що для виживання особи недостатньо збереження лише душі, і що відокремлена душа не є тією самою особою, що й ціле; інша – що такий висновок малоімовірний з огляду на інші твердження Аквіната і з огляду на саму християнську доктрину [Pasnau, 2024]. Е. Стамп наголошує на тому, що погляди самого Томи є суперечливими, а якщо б мислитель справді вважав існування душі недостатнім для збереження ідентичності, це призвело б до серйозних ересей, які просто неправдоподібно приписувати Аквінату [Stump, 2002, p. 137–138].

Вище було пояснено, що для Аквіната своєрідним критерієм ідентичності особи є збереження душі й тіла, хоча при цьому саме збереження душі має визначальну роль. Втім, може виникнути окреме питання про те, що конкретно означає збереження душі. Найбільш простою й очевидною відповіддю буде те, що збереження душі означає продовження її акту існування. Альтернативна відповідь полягає у тому, що для збереження ідентичності самої душі необхідне збереження вже її сутнісних компонентів, бо так вимагає попереднє визначення ідентичності. До того ж, як самостійна річ, душа також має сутнісні «складники», тільки ними є вже не форма й матерія, а потенція й акт. Так зауважує Аквінат: «Оскільки людська душа є самостійною істотою, вона складатиметься з потенції та акту» [Thomas Aquinas, 1949, Q1. Rep6]. При цьому сама форма чи душа, за Аквінським, називається принципом існування: «форма не

є тотожною своєму акту існування, оскільки форма є принципом цього акту існування», тому «акт існування є природним наслідком самої форми» і «сама сутність форми пов'язана з її актом існування так само, як потенція пов'язана зі своїм власне актом» [Thomas Aquinas, 1949, Q6.C.9–Q6.C.11]. Про те, що форма є принципом існування Аквінат говорить неодноразово, наприклад, ще у «Сумі проти поган» [Thomas Aquinas, 2018a, 2.C54.6].

Отже, існування є «природним наслідком» душі, яка сутнісно відноситься до існування як потенція до акту. Таким чином ми лише складнішим шляхом приходимо до того висновку, що був зроблений вище: що збереження ідентичності душі означає продовження її існування.

Принцип індивідуації

Якщо принцип ідентичності вказує на причину самототожності певної істоти, на її внутрішню здатність залишатися «одним і тим самим», то принцип індивідуації вказує на саму причину її одиничності і, відповідно, відокремленості від інших істот. У схоластичних дискусіях термін «індивідуальність» мав чимало різних смислових відтінків – це і неподільність, і відмінність від інших, і навіть (інколи) сама ідентичність [Gracia, 1994, p. 3–4].

У ширшому сенсі під «принципом індивідуації» можна ще розуміти позицію Томи Аквінського, яку Р. Гайнцман сформулював як «все, що існує, є індивідуальним»; звідси всі суцї є «одиничними істотами (Einzelwesen), про які не можна говорити у множині» [Heinzmann, 1994, S. 78–79]. Йдеться про те, що реально існують лише індивіди, тоді як види, роди чи інші універсалії існують лише через перших, адже за словами самого Аквіната: «універсалії не існують у природі як універсалії, а лише тією мірою, якою вони індивідовані» [Thomas Aquinas, 1949, Q1. Rep2]. Водночас дослідник також визнає і вужче розуміння індивідуації як «внутрішнього» принципу самої речі, про який йшлося перед цим.

За зауваженням Р. Гайнцманна, Аквінат давав різні відповіді щодо того, що саме виконує функцію індивідуації: найчастіше це була визначена матерія, рідше – форма [Heinzmann, 1994, S. 78–79]. Ймовірно, річ у тім, що різні суцї не можуть мати ту саму причину індивідуації. Як це формулює О. Саковська: «...томістичне розуміння принципу індивідуації передбачає наявність різних підходів до різнорідних суцїх» [Саковська, 2014, с. 19]. Скажімо, універсалії індивідуються через перебування в конкретних індивідах: «круглість» індивідується у цьому конкретному й одиничному круглому столі. Однак самі вже істоти мусять мати свою власну причину індивідуації, якою найчастіше постає матерія. Наприклад, цей конкретний глек виготовлений з унікального шматка глини, з якого не може бути виготовлений жоден інший глек. Та позаяк не всі істоти є матеріальними, то для нематеріальних (наприклад, ангелів) таким принципом може бути лише форма – принаймні, так стверджують окремі інтерпретації [Stump, 2003, p. 44–45].

Щодо останнього сам Аквінат, здається, не висловлювався достатньо чітко, хоча у «Сумі теології» є зауваження, що двоє ангелів не можуть належати до того самого виду, бо вони не складаються з матерії й форми; адже представники одного виду збігаються за формою, а розрізняються за числом

й матерією [Thomas Aquinas, 2018b, I, Q50.A4.C]. Це й підштовхує до висновку про те, що нематеріальні субстанції індивідуються самою лише формою, а звідси кожен ангел мусить бути унікальним представником свого виду. За аналогією, не може бути кількох білих кольорів, і лише матеріальне втілення білого у різних речах розрізняє «цей» білий колір паперу від «цього» білого кольору стіни.

Окремого розгляду заслуговує питання про те, чому саме матерію стандартно вважають принципом індивідуації у метафізиці Томи Аквінського. Дж. Оуенс наголошує, що індивідуація ніколи не була головним предметом праць Аквіната, якщо тільки не брати до уваги робіт сумнівної автентичності [Owens, 1994, p. 173]. Утім, багатьох окремих згадок цього поняття в інших творах вистачає, аби робити деякі висновки стосовно цього питання. Так, у творі «Про буття та сутність» зустрічаємо думку, що принципом індивідуації є визначена або «означена» матерія (*materia signata*) – матерія, що розглядається у визначених вимірах [Thomas Aquinas, 2017, C2.5]. Те саме стверджується і в коментарях на «Про Трійцю», де йдеться зокрема про індивідуацію форм [Thomas Aquinas, 1946, Q.IV, A.2]. У «Сумі проти поган» Тома також приписує визначеній матерії функцію індивідуації, говорячи що «сутності або щойності (*quidditas*) родів чи видів індивідуалізуються завдяки визначеній матерії того чи іншого індивіда» [Thomas Aquinas, 2018a, I, C21.5].

Отже саме визначена матерія найчастіше називається принципом індивідуації форм, принаймні у випадку матеріальних істот і речей. Під визначеною мається на увазі така матерія, яка вже володіє визначеною кількістю і займає конкретне місце у просторі – це уточнення є важливим, позаяк невизначена або «перша» матерія існує лише потенційно і, будучи неоформленою, ще не може мати жодних характеристик [Stump, 2003, p. 47]. Отже, можна узагальнити, що через визначені характеристики матерії (її розмір, просторове розташування тощо) субстанція набуває конкретності й відрізняється від інших, наприклад, інших осіб того самого роду чи виду. Так, форма «людина» індивідується у різних особах, тіла яких утворені з кількісно «різної» матерії, займають різне розташування у просторі й часі тощо.

Здається, за вищеописаною логікою мало б впливати, що для душі – яка теж є формою, принципом індивідуації так само є матеріальне тіло. Проте сам Аквінат запобігає такому висновку, кажучи: «Але людська душа відрізняється від інших сутностей тим, що її акт існування не залежить від тіла. І так само її індивідований акт існування (*esse individuum*), також не залежить від тіла; бо оскільки річ є одною, вона є неподільною сама по собі та відмінною від інших речей» [Thomas Aquinas, 1949, Q3.C.9].

Слова Аквіната вказують на те, що душа існує як індивід навіть без участі тіла (є одною, неподільною «сама по собі» та відмінною від інших), отже матерія не може бути принципом її індивідуації. Виходить, що видова форма або універсалія «людина» індивідується у Сократі через його тіло, але не можна аналогічно сказати, що індивідуальна душа Сократа (яка є формою) також індивідується через його тіло. Натомість зі слів філософа випливає, що акт існування цієї душі вже є індивідуальним, а звідси й душа як носій цього

акту існування також є індивідом. Про роль акту існування у цьому відношенні буде окремо сказано нижче, у відповідному підрозділі.

Інші дослідники наводять інші пояснення щодо індивідуації душі чи істот, наділених душею. Як підкреслює Е. Стамп, ідентичність та індивідуація будь-якої субстанції, за Аквінським, залежить від субстанційної форми, якою і є людська душа [Stump, 2022, р. 137]. Щодо самої душі Стамп пропонує інше пояснення, згідно з яким навіть відділена від тіла душа все ж індивідується через тіло, а конкретно – через своє минуле відношення до тіла [Stump, 2003, р. 54]. За таким тлумаченням, хоча матерія (тіло) робить душу індивідуальною, душа може зберегти свою індивідуальність та ідентичність навіть після смерті, тобто втративши тіло. За подібною логікою Р. Паснау підкреслює, що процес індивідуації відбувається у два етапи: «спочатку матерія індивідує форму, коли форма вперше втілюється в цій матерії, і з цього моменту форма набуває власної, фіксованої ідентичності» [Pasnau, 2024].

Також припускається, що може бути навіть декілька способів індивідуації чи розрізнення душ, адже, окрім іншого, Аквінат стверджував, що кожна душа є індивідуальною партикулярією ще й завдяки тому, що була сотворена Богом [Stump, 2022, р. 137]. Отож, крім різних принципів індивідуації щодо різнорідних сущих, можна припустити, що, можливо, навіть ті самі субстанції можуть піддаватися різному порядку індивідуації – через створення, існування, матерію тощо.

Відношення ідентичності та індивідуації

На жаль, існує небагато фрагментів, що могли б чітко свідчити про позицію Томи Аквінського щодо взаємозв'язку цих двох принципів (ідентичності та індивідуації). Тому є чимало інтерпретацій щодо того, як пояснити їхнє відношення у рамках томістської метафізики: чи вони є *тотожними*, чи *протилежними*, чи між ними є певна *причиновість* тощо.

По-перше, за спостереженням Х. Грасії, Аквінат нібито *ототожнює* ці два принципи у коментарях до трактату «Про трійцю» Боеція [Gracia, 1979, р. 79–80]. У цьому творі Тома Аквінський зауважив, що визначені виміри не можуть бути принципом індивідуації, бо вони можуть часто змінюватися щодо того самого індивіда, а з цього випливало б, що індивід не залишався б нумерично тим самим [Thomas Aquinas, 1946, C1.Q4.A2.25]. Виходячи з контексту, можна зробити висновок, що невизначені виміри означають саму просторову протяжність, визначені – конкретний розмір, або словами Томи «міру та фігуру» якоїсь речі. Таке зауваження Томи, на думку дослідника, може свідчити про те, що принцип індивідуації мусить збігатися з принципом ідентичності: хоча невизначені виміри могли б пояснити індивідуацію, вони не могли б пояснити нумеричну ідентичність індивіда – з цього зроблено висновок, що вони не можуть бути принципом індивідуації [Gracia, 1979, р. 80].

По-друге, той самий автор, відповідаючи на слова Аквіната, вказує на суперечливість такої позиції (тотожності обох принципів), адже ці принципи виконують властиво *протилежні* функції: ідентичність пов'язана з тотожністю, а індивідуальність – з розрізненням, відокремленням від інших [Gracia, 1979, р. 80]. З цього можна зробити висновок, що метафізична функція

принципу індивідуації за своєю природою є протилежною до функції ідентичності, а тому – вони не можуть бути тотожними. Саме тому дослідник критикує інших коментаторів Томи, наполягаючи, що матерія не може бути водночас і принципом індивідуації, і принципом ідентичності [Gracia, 1979, p. 80–81].

По-третє, є й чимало інших способів пояснювати відношення чи причинний зв'язок між цими принципами, які було б важко перерахувати у повному обсязі. Наприклад, їх можна тлумачити як два етапи одного процесу – приблизно так, як це описував Паснау щодо матеріальних субстанцій: «...спочатку матерія індивідує форму, коли форма вперше втілюється в цій матерії, і з цього моменту форма набуває власної, фіксованої ідентичності» [Pasnau, 2024]. У такому варіанті можна було б припустити, що індивідуація передує ідентичності, і без індивідуації форма не володіла б «фіксованою ідентичністю», або ж що набуття такої ідентичності є частиною процесу індивідуації. О. Саковська у своєму дослідженні стверджує, що здатність речі «зберігати свою інакшість щодо інших суцких» зумовлюється її самототожністю, з чого можна було б зробити висновок, що вже навпаки – індивідуація впливає з ідентичності [Саковська 2014, с. 18]. У Е. Стамп індивідуація та ідентичність не ототоженні, але в окремих питаннях, напр. проблеми ідентичності якісно нерозрізнюваних об'єктів, терміни «нумерично один» (індивідуальність) та «нумерично той самий» (ідентичність) вживаються майже взаємозамінно [Stump, 2003, p. 44–45]; а в іншому дослідженні ця авторка стверджує, що ідентичність та індивідуація мають одну причину – субстанційну форму [Stump, 2022, p. 137].

Отож, окрім варіанту причиновості, ми також могли б припустити, що ці нібито протилежні функції (ототоження та розрізнення) можуть насправді належати одному принципу або ж що обидва принципи самі мають спільну причину. Всупереч зауваженню Грасія, немає підстав вважати, буцімто якийсь один компонент субстанції не міг би бути одночасно і принципом індивідуації, і принципом ідентичності, хоч би вони й були справді протилежними. Аргументом може слугувати вищезгаданий приклад безтілесних субстанцій – ангелів. Позаяк ідентичність залежить від збереження сутнісних принципів, а у безтілесних істот таким принципом може бути тільки форма, тоді форма і є причиною ідентичності ангелів. Окрім цього, вище вже було пояснено, що тільки за формою ангели можуть відрізнитися, тобто форма ангелів є не тільки принципом їхньої ідентичності, але й принципом їхньої індивідуації.

До того ж твердження про протилежність чи несумісність цих двох функцій є сумнівним, бо йдеться про різні відношення: ототоження, пов'язане з ідентичністю, має на увазі самототожність – тобто відношення істоти до самої себе; розрізнення, пов'язане з індивідуальністю, має на увазі окремішність цієї істоти, отже її відокремленість від інших. Отож аргументація Грасії щодо неможливості приписати функції індивідуації та ідентичності одному компоненту субстанції (у його прикладі – матерії, у нашому – формі), видається неспроможною. Головна проблема стосується того, якому саме компоненту

треба їх насправді приписувати – формі (душі), матерії (тілу) чи, можливо, акту існування?

Роль існування (esse) щодо ідентичності та індивідуальності у контексті вчення про душу

Припущення, що ідентичність та індивідуалізація якимось пов'язані з самим актом буття чи існування (esse), може виникнути на ґрунті різних підстав. Виходячи з ідей, що були почасти розглянуті вище щодо душі, треба виділити два важливі моменти:

I. По-перше, ідентичність залежить від *акту існування* душі.

Попри деякі суперечливі погляди Аквіната щодо того, чи є людина тождна лише до своєї душі, чи до душі й тіла як цілого, у «Дискусійних питаннях про душу» стає досить ясно, що більшою мірою ідентичність залежить все-таки від збереження душі, адже зі знищенням тіла існування й самототожність особи не повинна перериватися. Зрештою, це мусить впливати з самої теологічної позиції Томи Аквінського, адже після смерті воскреснути й відбути Суд повинна та сама особа. Втративши тіло, та сама людина продовжує існувати як безтілесна душа, яка потім повертається у тіло. Отже, ідентичність людини мусить зумовлюватися саме неперервним існуванням душі.

Останнє ж можливо завдяки тому, що душа є головним або первинним «носієм» акту існування, тоді як тіло тільки «бере участь в існуванні душі» [Thomas Aquinas, 1949, Q1. Rep17]. Під «первинним» маємо на увазі послідовність причин, а не первинність у часі. Як це лаконічно трактує В. Стружевський: «...існування є завжди існуванням чогось, і форма якраз і становить те “щось”, у якому здійснюється процес існування» [Стружевський, 2014, с. 64]. Отож, ключовою умовою для збереження ідентичності є продовження того *акту існування*, який душа отримує у процесі творення. До того ж пригадаймо, що сама душа називається Аквінатом причиною або принципом існування.

Звісно, цих зауважень ще мало, аби довести, що існування є саме прямою «причиною» або *принципом*, а не просто однією з *умов* ідентичності. З іншого боку, сказати, що існування є лише «умовою» ідентичності, було б звичайним трюїзмом, і приписувати його Аквінату здається трохи сумнівним. Адже це те саме, що сказати «аби щось було зеленим, воно має спершу існувати» – що, звісно, не є хибою, але нічого не пояснює. Більш правдоподібним здається припущення, що душа є причиною ідентичності настільки, наскільки вона є головним носієм акту існування; відповідно, ідентичність особи залежить від збереження того сутнісного компонента, який відповідає за існування істоти як цілого – чим у випадку людської особи є душа.

II. По-друге, індивідуалізація та існування відбуваються «відповідно до того самого».

Постулювання матерії як принципу індивідуалізації поставило питання про те, як душа може залишатися індивідуальною після смерті тіла. Вище вже було сказано, що випадок душі є винятковим. Тепер треба зазначити, що свою відповідь на проблему Тома починає з наступної думки: «...кожна річ відповідно до того самого має існування та індивідуалізацію» [unumquodque secundum idem habet esse et individuationem] [Thomas Aquinas, 1949, Q1.Rep2]; що в

одному перекладі звучить як «акт існування та індивідуація речі завжди знаходяться разом» (пер. J. P. Rowan) [Thomas Aquinas, 1949, Q1.Rep2], а в іншому – «кожна істота володіє своїм актом існування та індивідуальністю відповідно до одного й того самого чинника» (пер. J. H. Robb) [Thomas Aquinas, 1984, Q1.Rep2]. Далі, оскільки душа отримує акт існування від Бога, то: «Звідси, ... акт існування душі не припиняється, коли тіло гине, так само як і індивідуація душі...» [Thomas Aquinas, 1949, Q1. Rep2].

Коротко кажучи, душа залишається індивідуальною після смерті тіла, позаяк вона не втрачає свого акту існування, який завжди пов'язаний з індивідуацією. Це дещо розходиться з інтерпретацією Стампа, згідно з якою душа залишається індивідуальною через свій минулий зв'язок з тілом. Однак формулювання «відповідно до того самого», як і переклад «завжди знаходяться разом» не дозволяє зробити однозначних висновків про те, про яке взаємовідношення тут йдеться. Сама логіка аргументації підштовхує до думки, що індивідуація залежить від існування, адже тут ніби пропонується заміна: не матерія як принцип індивідуації, але сам лише акт існування. З іншого боку, ніде прямо не йдеться про те, що одне є причиною або принципом іншого; радше стверджено, що вони або відбуваються разом, або над ними, ймовірно, стоїть якийсь інший принцип, «відповідно до якого» постає одне й інше.

Загалом напрошується висновок: причиною особистої ідентичності є продовження існування душі; а сам акт існування завжди індивідуальний, тож існування (душі) водночас є причиною і ідентичності, і індивідуальності особи, якій ця душа належить. Однак, виходячи з вищезгаданих фрагментів, важко ствердно відповісти, чи є існування *причиною* або принципом одного й іншого, а чи ці три елементи – існування, ідентичність та індивідуальність – виникають одночасно у процесі творення. Далі розглянемо, які підстави й пояснення щодо цього питання пропонували інші дослідники.

Роль існування щодо ідентичності та індивідуації в інтерпретаціях дослідників

Х. Грасія запропонував так звану «екзистенційну теорію ідентичності» [Gracia, 1979, p. 90]. Треба одразу зауважити деяку специфіку статті цього автора. Якщо інші дослідження переважно орієнтовані на інтерпретацію поглядів самого Аквіната, роботу Грасії радше можна вважати філософськими пошуками самого автора у рамках метафізичної системи, заснованої середньовічним мислителем. Дослідник починає з зауваження, що згідно з томістською традицією, компонентами будь-якої матеріальної субстанції є: матерія, форма, існування, акциденції та сама субстанція. На основі цього припущено, що принцип ідентичності матеріальної субстанції мусить відповідати якомусь з цих компонентів [Gracia, 1979, p. 79]. Далі дослідник послідовно перевіряє кожен компонент субстанції на те, чи може той виконувати роль принципу ідентичності. У результаті такої перевірки виявляється, що відповідним кандидатом на цю роль може бути лише існування:

Матерія не може слугувати принципом ідентичності, позаяк вона сама не залишається ідентичною (змінюється розмір, розташування, і навіть сама кількість). Наприклад, у людини змінюється не тільки ріст, вага та інші тілесні

параметри, але послідовно змінюються самі клітини тіла; тут Грасія також пригадує і про доктрину безсмертя, згідно з якою матеріальний компонент (тіло) може бути знищений без загрози для особистої ідентичності [Gracia, 1979, p. 81].

Субстанція не може слугувати принципом ідентичності (тобто: субстанція як ціле не може бути самою причиною своєї власної ідентичності), оскільки такий принцип нічого не пояснює й призводить до кола: субстанція є ідентичною, оскільки вона є субстанцією; або: а ця троянда – це та сама троянда, бо вона є цією трояндою [Gracia, 1979, p. 83]. Окрім того, на думку Грасії, окремі компоненти субстанції не залишаються нумерично ідентичними, а звідси не ясно, як їхнє ціле (субстанція) може при цьому бути причиною ідентичності [Gracia, 1979, p. 84].

Акциденції, мабуть, найбільш очевидно не можуть бути кандидатом на роль такого принципу, позаяк це логічно суперечливо стверджувати, що річ залишається незмінною завдяки тому, що в ній змінюється. Адже акциденції – це якраз ті елементи субстанції, які можуть змінюватися, не змінюючи субстанції, а отже, її ідентичності [Gracia, 1979, p. 86].

Форма, на думку Грасії, сама по собі не є індивідуальною, а тому не може бути принципом ідентичності одиначної речі [Gracia, 1979, p. 88]. Якщо б ми припустили одиначність самих форм, то це призводило б до номіналістичної онтології, яка не може бути сумісною з томізмом. Проте такий аргумент Грасії також видається не надто переконливим, адже раніше ми вже з'ясували, що випадок душі є винятковим: вона сама є одиначною і неподільною. Можливо, форми як такі не є причиною ідентичності, і лише душі – які є водночас формами й індивідами, можуть виконувати таку роль.

Отож, залишилося тільки *існування*, яке, за словами Грасія, справді може виконувати роль принципу ідентичності. Річ у тім, що у процесі створення індивідуальної субстанції, саме існування зрештою робить цю субстанцію «цілісною одиначною», «актуалізує її як конкретну істоту» [Gracia, 1979, p. 88]. Так, за зауваженням дослідника, існування надає речі «екзистенційної єдності», яка й забезпечує ідентичність. Отож, отримуючи свій акт існування, істота стає цілою одиначною, і залишається такою, адже саме існування є строго індивідуальним. Інакше ми могли б сказати, що через існування істота стає «нумерично одиначною», і залишається «нумерично *тим самим* одиначною», адже існування не може розмножитися чи розділитися, воно є необхідно одиначним.

Трохи відійшовши від схоластичної термінології, ми могли б краще зрозуміти такий аргумент, уявляючи початок існування як початок однієї й неперервної події. З такого погляду, субстанція є ідентичною через свою «участь» у цій події, яка є принципово одиначною. Тут може виникнути питання: але що робить саме існування одиначним чи, як ми це назвали, одиначною подією? І як можна пересвідчитись у тому, що існування – завжди одне і те саме? Відповідь на це питання у контексті томістичної метафізики є дуже простою і майже аксіоматичною: одиначність та існування – нероздільні; все, що існує, є строго індивідуальним, і навіть універсальне існує через індивідуальне [Aquinas, 1949, Q1. Rep2].

Дослідження Дж. Оуенса стосується проблеми індивідуації у філософії Томи Аквінського. На відміну від попередньої, ця стаття спрямована передусім на реконструкцію поглядів схоластичного філософа. Спираючись на комплексний аналіз корпусу праць Аквіната, автор наголошує на тому, що саме *існування* треба вважати причиною або принципом індивідуації у цього мислителя.

Передусім звернено увагу на те, що, згідно з Томою Аквінським, існування якоїсь речі пізнається майже безпосередньо, а не постає в результаті абстрагування. Кожна річ одразу сприймається нами як така, що існує, адже існування – це те, що найперше робить її частиною дійсності, яку досліджує розум. І у такий спосіб, «будучи безпосередньо досягнутим через (...) судження, воно [існування] об'єднує всі різноманітні елементи речі в єдине ціле (або “в цілісну одиницю”» [Owens, 1994, p. 174], перетворюючи їх у те, що ми розуміємо під індивідом.

Але не тільки у пізнанні речей та акті судження, а й у самих речах існування виконує подібну функцію. Наприклад, щодо людської особи саме існування є тим, що поєднує прямо непов'язані акциденції, як висота й музичні здібності; адже сутнісно немає жодних причин, які б поєднували ці дві ознаки – є інші люди, у яких ці якості не поєднані. Звідси, їх поєднує саме *існування* в одній особі, інакше – існування робить їх цілісною одиницею [Owens, 1994, p. 174]. До того ж існування також виконує і функцію розрізнення, яку теж пов'язують з індивідуацією. У цьому контексті Оуенс підкреслює, що речі, за словами Томи, відрізняються за існуванням: як такі, що існують, вони відрізняються, бо існування коня не є існуванням людини, а існування цієї людини не є існуванням тієї людини [Owens, 1994, p. 175].

Поміж іншого, дослідник посилається і на вищезгаданий фрагмент трактату «Дискусійні питання про душу», де Аквінат стверджує, що існування та індивідуація відбуваються «відповідно до того самого» [Thomas Aquinas, 1949, Q1.Rep2]. Оуенс тримається загальноприйнятого тлумачення, що вираз «відповідно до того самого» вказує на певний вид причиновості. У цьому випадку дослідник інтерпретує цю причиновість у такий спосіб, що саме форма (або душа), будучи причиною існування, є також причиною індивідуації [Owens, 1994, p. 177]. Оуенс узгоджує цю думку з іншим коротким висловом Томи, що «все має єдність та індивідуальність» згідно з тим, що воно «має існування» [Owens, 1994, p. 175]. Коротко кажучи, дослідник наполягає на тому, що душа або форма є причиною існування, а існування є причиною індивідуації.

Дослідження Л. Девана спрямоване насамперед на критику інтерпретації Дж. Оуенса та її прихильників. Зокрема, Деван зауважує, що згадані цитати Томи доводять тільки те, що існування й індивідуація нерозривно пов'язані, але не доводять, що одне є причиною другого [Dewan, 1999, p. 412]. Отже, Деван не приймає того, що вирази на кшталт «згідно з» вказують на причинний зв'язок [Dewan, 1999, p. 408].

Водночас дослідник наполягає, що функція, яку Оуенс хибно приписує існуванню (утворення речі як цілісної одиниці), насправді треба було б

приписувати самому суб'єкту або субстанції [Dewan, 1999, р. 407]. На підтвердження цього, автор наводить фрагмент з «Суми проти поган», з якого випливає, що існування субстанції (існування Сократа) та існування акциденцій (існування «білого») пов'язані через своє «приєднання» до самого суб'єкта чи субстанції (Сократа) (*Summa Contra Gentiles* 2, C52.3) [Dewan, 1999, р. 407]. З цього можна зробити доволі несподіваний висновок, що субстанція є причиною свого власного утворення як цілісної одиниці.

Врешті, сам Деван дещо уточнює та виправляє цю тезу, розвиваючи тлумачення, що індивідуальність – це саме спосіб існування (*modus essendi*) субстанцій, а конкретніше – первинних субстанцій. Пригадаймо, що «первинні субстанції» позначають індивіди, «вторинні субстанції» – види [Dewan, 1999, р. 413–417]. Грубо кажучи, загальний принцип індивідуації (усе що існує – індивідуальне), дослідник перетворює на «субстанції існують індивідуально». Може скластися враження, що така інтерпретація нічого змістовно не додає, однак тут має місце зовсім інший зв'язок причин: існування субстанцій не є причиною індивідуації, бо саме існування субстанцій є індивідуальним.

Подібне пояснення може викликати сумніви, бо видається, що тут ми ризикуємо потрапити у логічне коло, де індивідуальне існування визначають як (спосіб) існування індивідів. Проте автор намагається уникнути цього, додаючи різні свідчення того, що спосіб існування індивідів – це самостійне існування, існування у самому собі (на противагу універсаліям, або акциденціям, які існують «через інших») [Dewan, 1999, р. 418–419]. Тоді виходить, що індивідуальне існування у Девана – це те саме, що й самостійне існування, тобто існування в самому собі.

Дж. Вайт у порівняно нещодавній статті також міркує про зв'язок існування та індивідуації, хоч і в дещо іншому контексті. Дослідник вважає, що і сутність, і існування наділені двома протилежними функціями. Так, поняття *сутності* дозволяє досягнути єдності та множинності видів та родів, за якими різні індивіди можуть поєднуватися в одну групу, але й відрізнятися від індивідів іншого виду. А поняття *існування* дає змогу, з одного боку, досягнути абсолютну метафізичну відмінність між усіма істотами (адже кожна має власне унікальне, одиничне існування), з іншого боку – їхню спільність (адже кожній притаманне існування, кожна істота бере участь у бутті) [White, 2022, р. 61–62]. За такою логікою, індивідуація окремих істот залежить від існування, хоча автор, як видається, не заперечує й інших принципів індивідуації – через форму (в ангелів) та матерію (у тілесних істот).

У підсумку цього підрозділу доцільно зробити декілька суттєвих зауважень. По-перше, вищеописані інтерпретації доволі непросто розглядати як цілісну дискусію, позаяк між ними відсутній лад у визначенні, вживанні та контексті самих понять. Так, наприклад, можемо зауважити, що Грасія та Оуенс приписують існуванню практично ту саму функцію – воно перетворює істоту або річ на «цілісну одиницю». Саме таке формулювання, що існування перетворює річ на «цілісну одиницю» (англ. *unit* або *single unit*) наявне в обох авторів [Gracia, 1979, р. 88; Owens, 1994, р. 174]. Проте у Грасії це стає підставою називати існування причиною ідентичності, а в Оуенса – називати його

причиною індивідуації. Крім того, сам Грасія спершу говорить (щодо матерії), що неможливо приписувати одному принципу одночасно функцію індивідуації та ідентичності, бо вони сутнісно протилежні, хоча у підсумку робить те саме щодо існування [Gracia, 1979, p. 80–88; 88–90]. Вочевидь, річ у тім, що в першому випадку Грасія під індивідуацією має на увазі суто відмінність істоти від інших; а в другому – йдеться про одиничність або неподільність. Хоча у самого Аквіната, як вже було з'ясовано, ці два значення однаково належать до індивідуації: «оскільки річ є одною, вона є неподільною сама по собі та відмінною від інших речей» [Aquinas, 1949, Q3.C.9].

Далі, у відповіді Девана на працю Оуенса наявна ще одна проблема: питання «що робить істоту цілісною одиницею» переходить у питання «що поєднує різні компоненти істоти в єдине ціле» [Owens, 1994, p. 174; Dewan, 1999, p. 404–406]. У першому випадку ми говоримо про єдність та одиничність субстанції як цілого, з якого постфактум може впливати єдність її окремих елементів; у другому – про те, *що* робить різні компоненти частиною єдиного цілого, і тут вже можна відповісти, що причиною є субстанція, бо елементи існують «у ній». Коротко кажучи, у першому випадку йдеться про причину одиничності та єдності самої субстанції як цілого, у другому – про єдність між елементами цієї субстанції.

Що ж стосується статті Вайта, то в ній йдеться про те, як поняття існування може водночас свідчити і про унікальність окремих істот, і про єдність між ними. Натомість проблема причинності, про яку йшлося попередньо, не є головним предметом уваги цього дослідника. З іншого боку, він каже, що через одиничність (або «сингулярність») існування, дві істоти є цілковито метафізично відмінними одна від одної [White, 2022, p. 61] – а це можна було б тлумачити як відношення причини до наслідку.

Якщо ж ми все-таки спробуємо впорядкувати усі ці тлумачення, то, звісно, знайдемо деякі спільні моменти. Наприклад, Оуенс, Грасія і (частково) Вайт – говорять про те, що через існування річ постає як окрема одиниця чи індивід. Тільки перші двоє акцентують на “одиничності” та єдності істоти, а останній – на її окремості чи відмінності від інших індивідів. В обох випадках це можна розуміти так, що існування або робить річ індивідуальною, або свідчить про цю індивідуальність. Про те, що індивідуальність є щонайменше *передумовою* ідентичності, говорять навіть автори, згадані раніше, наприклад, те саме було у Паснау, у якого «набуття фіксованої ідентичності» – це кінцевий етап індивідуації [Pasnau, 2024].

Натомість позиція Девана відображає деякий скептицизм щодо того, чи треба тлумачити зв'язок між існуванням та індивідуацією саме як причинність, тобто чи існування є саме *причиною* індивідуальності. У попередньому підрозділі було зазначено, що подібний сумнів може бути виправданим: навіть у різних перекладах того самого вислову Аквіната «*unumquodque secundum idem...*» причинність то виникає, то зникає [Aquinas, 1949, Q1.Rep2]. Десь дослівно перекладено «відповідно до того самого», десь додано «відповідно до того самого чинника», а десь цей вислів перетворено на те, що вони «завжди знаходяться поруч».

Щодо зв'язку існування, індивідуації та ідентичності, то лише у праці Х. Грасії вони всі поставлені в єдиний ланцюжок «існування–індивідуація–ідентичність», якщо погодитися з тим, що перетворення речі на «цілісну одиницю» означає не що інше, як індивідуацію. Варто також зауважити, що погляди Оуенса та Грасії можна було б синтезувати: душа є причиною існування (за Оуенсом), існування – причиною індивідуальності (в обох), а індивідуальність – ідентичності (у Грасії). На жаль, найбільша загроза для подібних інтерпретацій філософії Аквіната – це тексти самого Аквіната, позаяк питанню індивідуації філософ окремої уваги не приділяв, щодо особистої ідентичності висловлювався неоднозначно, а щодо відношення одного й іншого чітких тверджень знайти годі.

Висновок

У процесі дослідження встановлено, що у томістській метафізиці проблема особистої ідентичності та індивідуації вимагає врахування нюансів, пов'язаних із вченням Томи Аквінського про душу. Хоча в широкому сенсі нумерична ідентичність означає збереження сутнісних принципів, у випадку людських осіб визначальною є не тільки сутність, але й акт існування. Те, що душа зберігає свою самототожність та індивідуальність навіть попри втрату іншого сутнісного компонента, прямо залежить від її особливого відношення до акту існування людини як цілого. Для цього відношення характерно, що саме душа є безпосереднім реципієнтом і носієм акту існування, який, з одного боку, гарантує збереження ідентичності (тобто продовження існування душі), а з іншого – забезпечує одиничність та неподільність самої душі незалежно від тіла.

Водночас треба зауважити, що більш конкретизовані пояснення взаємовідношення між існуванням та принципами ідентичності й індивідуації залишаються дискусійними. Компаративний аналіз інтерпретацій вказує на головні перешкоди для досягнення консенсусу – це і термінологічна неузгодженість, і недостатній предметний аналіз окремих питань у самого Аквіната, а подекуди навіть суперечливі висловлювання цього філософа. З іншого боку, таке різноманіття підходів має й позитивний аспект, адже деякі з них можуть мати самостійне теоретичне значення.

У статті було розглянуто чимало варіантів розуміння самих принципів ідентичності та індивідуації, а також можливого зв'язку між ними, зокрема: 1) принцип індивідуації – матерія; принцип ідентичності – форма [Stump, 2003, р. 47–54]; 2) субстанційна форма – це і принцип індивідуації, і принцип ідентичності [Stump, 2022, р. 137–138]; 3) індивідуація має два етапи: матерія – принцип індивідуації форми; індивідуальна форма – причина ідентичності [Pasnau, 2024]; 4) існування – причина індивідуації; індивідуальність (через існування) – причина ідентичності [Gracia, 1979, р. 88–90]; 5) форма – принцип існування; існування – принцип індивідуації [Owens, 1994, р. 175–177]; 6) існування та індивідуація нероздільні, і називати одне причиною іншого – недоречно [Dewan, 1999, р. 413–424].

Припущення про те, що акт існування може бути причиною особистої ідентичності та/або індивідуації, видається напрочуд релевантним у контексті

відносно нещодавніх філософських дебатів. Як вже згадано, серед сучасних філософів небагато прихильників нонредукційної теорії особистої ідентичності чи таких, що підтримують існування душі як її критерій. Проте є й інші проблеми новітніх дискусій про особисту ідентичність, що сприяють поверненню до питання відношення між індивідуальністю, ідентичністю та існуванням.

Зокрема, так звана «проблема поділу» (fission problem) ставить питання про те, чи справді індивідуальність є необхідною для виживання та збереження особистої ідентичності [Olson, 2024]. Сумнів виникає внаслідок припущення про те, що свідомість і тіло людини можуть бути розділеними або реплікованими, унаслідок чого постає питання про долю особистої ідентичності у таких сценаріях. Можливо, переосмислення концептів, про які йдеться у цій роботі, дозволить знайти нові відповіді на цю проблему. Адже хоча чимало філософів вважають, що поділ (втрата індивідуальності) призвів би до знищення ідентичності, у них не часто трапляються аргументи, що пов'язували б одиничність та самототожність з самим існуванням. Отже, подальші дослідження томістської перспективи щодо проблеми ідентичності є доречними як з історико-філософської перспективи, так і для розвитку актуальних філософських проблем.

Список використаних джерел

1. Саковська О. Ю. Principium individuationis у Св. Томи Аквінського. *Magisterium. Історико-філософські студії*. 2014. Т. 55. С. 15–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium_ist_2014_55_4.
2. Стружевський В. *Онтологія : підручник*. Київ : Дух і літера, 2014. 312 с.
3. Boethius S. De Trinitate [Electronic resource] / Latin text – Loeb edition; transl. into English by E. C. Kenyon (2004); electr. ed. by E. Buckner (London, 2010). URL: <https://www.logicmuseum.com/authors/boethius/boethiusdetrinitate.htm>.
4. Dewan L. The Individual as a Mode of Being According to Thomas Aquinas. *The Thomist: A Speculative Quarterly Review*. 1999. Vol. 63, No. 3. P. 403–424.
5. Gordon-Roth J. Locke on Personal Identity. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 2025. / E. N. Zalta, U. Nodelman (eds.). URL: <https://plato.stanford.edu/archives/win2025/entries/locke-personal-identity/>.
6. Gracia J. J. E. Introduction: The Problem of Individuation. *Individuation in Scholasticism: The Later Middle Ages and the Counter-Reformation, 1150–1650* / ed. by J. J. Gracia. Albany, N.Y. : State University of New York Press, 1994. P. 1–20.
7. Gracia J. J. E. Numerical Continuity in Material Substances: The Principle of Identity in Thomistic Metaphysics. *The Southwestern Journal of Philosophy*. 1979. Vol. 10, No. 2. P. 73–92.
8. Heinzmann R. Thomas von Aquin. Mit ausgewählten lateinisch-deutschen Texten. Stuttgart, Berlin, Köln : Kohlhammer, 1994. 281 S.
9. Noonan H., Curtis B. Identity. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 2022. / E. N. Zalta, U. Nodelman (eds.). URL: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2022/entries/identity/>.
10. Olson E. T. Personal Identity. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 2024. / E. N. Zalta, U. Nodelman (eds.). URL: <https://plato.stanford.edu/archives/win2024/entries/identity-personal/>.

11. Owens J. Thomas Aquinas (b. ca. 1225; d. 1274). *Individuation in Scholasticism: The Later Middle Ages and the Counter-Reformation, 1150–1650* / J. J. Gracia (ed.). Albany, N.Y. : State University of New York Press, 1994. P. 173–194.
12. Pasnau R. Thomas Aquinas. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 2024. / E. N. Zalta, U. Nodelman (eds.). URL: <https://plato.stanford.edu/archives/win2024/entries/aquinas/>.
13. Stump E. Aquinas. New York : Routledge, 2003. 632 p.
14. Stump E. The Nature of Human Beings. *The New Cambridge Companion to Aquinas* / ed. by E. Stump, T. J. White. Cambridge : Cambridge University Press, 2022. P. 126–152.
15. Swinburne R. Personal Identity: the Dualist Theory. *Personal Identity: Great Debates in Philosophy* / R. Swinburne, S. Shoemaker (eds.). Oxford : Blackwell, 1984. P. 1–66.
16. Thomas Aquinas. Questions on the Soul / transl. by J. H. Robb. Milwaukee : Marquette University Press, 1984. 275 p.
17. Thomas Aquinas. De principiis naturae [Electronic resource] / Latin text – Leonine Edition (1976), ed. by The Aquinas Institute; transl. into English based on R. A. Kocourek (1951). URL: <https://aquinas.cc/la/en/~DePrinNat>.
18. Thomas Aquinas. De Ente et Essentia [Electronic resource] / Latin text – Leonine Edition (1976), ed. by The Aquinas Institute; transl. into English by R. T. Miller (2017). URL: <https://aquinas.cc/la/en/~DeEnte>.
19. Thomas Aquinas. Quaestiones disputatae de anima [Electronic resource] / Latin text – Leonine Edition (1996), ed. by The Aquinas Institute; transl. into English by J. P. Rowan (B. Herder Book Company, 1949). URL: <https://aquinas.cc/la/en/~QDeAn>.
20. Thomas Aquinas. Quodlibet XI [Electronic resource]. *Quodlibetal Questions I–XII* / Latin text – Leonine Edition (1996), ed. by The Aquinas Institute; transl. into English by Urban Hannon, n. d. URL: <https://aquinas.cc/la/en/~QXI>
21. Thomas Aquinas. Summa Contra Gentiles [Electronic resource] / Latin text – Marietti edition (1961), based on Leonine editions 1918, 1926, 1930, ed. by The Aquinas Institute; transl. into English by L. Shapcote. URL: <https://aquinas.cc/la/en/~SCG1>.
22. Thomas Aquinas. Summa Theologiae I, q. 1–49 [Electronic resource] / Latin text – Leonine Edition, ed. by The Aquinas Institute; transl. into English by L. Shapcote. URL: <https://aquinas.cc/la/en/~ST.I>.
23. Thomas Aquinas. Super Boetium de Trinitate [Electronic resource] / Latin text – ed. by B. Decker (Lugduni Bataurorum, 1959), digit. by R. Busa S. J., ed. by The Aquinas Institute; transl. into English by R. E. Brennan (1946), q. 1–4; A. Maurer (1953), q. 5–6. URL: <https://aquinas.cc/la/en/~DeTrin>.
24. Tuggy D. Trinity: History of Trinitarian Doctrines. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 2025. / E. N. Zalta, U. Nodelman (eds.). URL: <https://plato.stanford.edu/entries/trinity/trinity-history.html>.
25. White T. J. Essence and Existence, God’s Simplicity and Trinity. *The New Cambridge Companion to Aquinas* / E. Stump, T. J. White (eds.). Cambridge : Cambridge University Press, 2022. P. 57–84.

References

- Boethius, S. (2004). *De Trinitate* / transl. from Latin by E. C. Kenyon; ed. by E. Buckner.
- Dewan, L. (1999). The individual as a mode of being according to Thomas Aquinas. *The Thomist: A Speculative Quarterly Review*, 63(3), 403–424.
- Gordon-Roth, J. (2025). Locke on personal identity. In E. N. Zalta & U. Nodelman (eds.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/archives/win2025/entries/locke-personal-identity/>
- Gracia, J. J. E. (1979). Numerical continuity in material substances: The principle of identity in Thomistic metaphysics. *The Southwestern Journal of Philosophy*, 10(2), 73–92.
- Gracia, J. J. E. (1994). Introduction: The problem of individuation. In J. J. Gracia (ed.), *Individuation in scholasticism: The later Middle Ages and the Counter-Reformation, 1150–1650* (pp. 1–20). New York : State University of New York Press.
- Heinzmann, R. (1994). *Thomas von Aquin: Mit ausgewählten lateinisch-deutschen Texten*. Stuttgart, Berlin, Köln: Kohlhammer.
- Noonan H. & Curtis B. (2022). Identity. In E. N. Zalta & U. Nodelman (eds.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2022/entries/identity/>
- Olson E. T. (2024). Personal identity. In E. N. Zalta & U. Nodelman (eds.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/archives/win2024/entries/identity-personal/>
- Owens, J. (1994). Thomas Aquinas (b. ca. 1225; d. 1274). In J. J. E. Gracia (ed.), *Individuation in scholasticism: The later Middle Ages and the Counter-Reformation, 1150–1650* (pp. 173–194). New York : State University of New York Press.
- Pasnau, R. (2024). Thomas Aquinas. In E. N. Zalta & U. Nodelman (eds.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/archives/win2024/entries/aquinas/>
- Sakovska, O. Y. (2014). Principium individuationis u Sv. Tomy Akvinskoho [Principium individuationis in St. Thomas Aquinas]. *Magisterium. Istoryko-filosofichni studii*, 55, 15–19. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium_ist_2014_55_4 (In Ukrainian).
- Struzhevskyi, V. (2014). *Ontolohiia* [Ontology]. Dukh i Litera. (In Ukrainian).
- Stump, E. (2003). *Aquinas*. New York : Routledge.
- Stump, E. (2022). The nature of human beings. In E. Stump & T. J. White (eds.), *The New Cambridge companion to Aquinas* (pp. 126–152). Cambridge: Cambridge University Press.
- Swinburne, R. (1984). Personal identity: The dualist theory. In R. Swinburne & S. Shoemaker (eds.), *Personal identity: Great debates in philosophy*. Oxford : Blackwell.
- Thomas Aquinas. (1946/1953). *Super Boetium de Trinitate* / Leonine Edition; ed. by The Aquinas Institute, transl. from Latin by R. E. Brennan & A. Maurer. <https://aquinas.cc/la/en/~DeTrin>

- Thomas Aquinas. (1949). *Quaestiones disputatae de anima* / Leonine Edition; ed. by The Aquinas Institute, transl. from Latin by J. P. Rowan. <https://aquinas.cc/la/en/~QDeAn>
- Thomas Aquinas. (1951). *De principiis naturae* / Leonine Edition; ed. by The Aquinas Institute, transl. from Latin by R. A. Kocourek. <https://aquinas.cc/la/en/~DePrinNat>
- Thomas Aquinas. (1984). *Questions on the soul* / transl. from Latin by J. H. Robb. Milwaukee: Marquette University Press.
- Thomas Aquinas. (1996). *Quodlibet XI*. In *Quodlibetal Questions I–XII* / Leonine Edition; ed. by The Aquinas Institute, transl. from Latin by U. Hannon. <https://aquinas.cc/la/en/~QXI>
- Thomas Aquinas. (2017). *De Ente et Essentia* / Leonine Edition; ed. by The Aquinas Institute, transl. from Latin by R. T. Miller. <https://aquinas.cc/la/en/~DeEnte>
- Thomas Aquinas. (2018a). *Summa Contra Gentiles* / Marietti Edition; ed. by The Aquinas Institute, transl. from Latin by L. Shapcote. <https://aquinas.cc/la/en/~SCG1>
- Thomas Aquinas. (2018b). *Summa theologiae* I, q. 1–49. Leonine Edition; ed. by The Aquinas Institute, transl. from Latin by L. Shapcote. <https://aquinas.cc/la/en/~ST.I>
- Tuggy, D. (2025). Trinity: History of Trinitarian Doctrines. In E. N. Zalta & U. Nodelman (eds.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/entries/trinity/trinity-history.html>
- White, T. J. (2022). Essence and existence, God's simplicity and Trinity. In E. Stump & T. J. White (eds.), *The New Cambridge Companion to Aquinas* (pp. 57–84). Cambridge: Cambridge University Press.

THE PROBLEM OF PERSONAL IDENTITY AND INDIVIDUATION IN RELATION TO EXISTENCE (ESSE) IN THE PHILOSOPHY OF THOMAS AQUINAS

Martha Dmytriv

*Ivan Franko National University of Lviv,
Department of History of Philosophy
Universytetska Str., 1, Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: dmytriv.martha@gmail.com
ORCID ID 0009-0004-2741-3355*

This article examines the issue of personal identity by considering the definitions and correlation between identity (*identitas*), individuation (*individuatio*), and the act of existence (*esse*) in the philosophy of Thomas Aquinas. In a broader sense, the problem of personal identity refers to the search for principles or criteria according to which a person maintains their self-identity despite internal or external changes. On a theoretical level, such a question may imply a connection between individuality (being an individual) and identity (being the same individual). In the course of analyzing primary sources, the basic definition

of numerical identity is presented as the preservation of the essential principles of substance – matter and form. Certain philosophical arguments by Aquinas suggest that a person's identity and individuation are in some way linked precisely to the existence of their soul. It is argued that, in the context of this problem, the role of the soul is more significant: through the continued existence of the individual soul, a person remains identical after bodily death and upon resurrection. This paper outlines key semantic nuances of the concept of "individuation" and the specifics of its usage in primary sources, where this term simultaneously points to the singularity of a certain being and to its distinction from other beings. Particular attention is paid to the question of why designated matter is predominantly regarded as the principle of individuation, and why such a principle is not universally applicable to different types of substances. The analysis of possible interpretations concerning the relationship between identity and individuation led to the conclusion that both principles may belong to a single component of a substance. Hypothetically, the very act of existence could be such a component. On this basis, the author critically analyzes those scholarly interpretations in which the aforementioned principles are considered in connection with existence (esse) or the "mode of existence" (modus essendi). As a result, both areas of disagreement and areas of agreement among these interpretations were identified.

Keywords: Thomas Aquinas, personal identity, self-identity, individuation, soul, existence, hylomorphism, metaphysics.

Отримано / Received: 13.05.2026

Прийнято до друку / Accepted for publication: 18.06.2026

Опубліковано / Published: 30.06.2026